

ISTRAŽIVAČKA RADIONICA o mogućnostima razvijanja EU projekata

Održana 9. studenog 2023. u Institutu za etnologiju i folkloristiku

Prisutni: Nada Bezić, Naila Ceribašić, Joško Čaleta, Dora Dunatov, Tanja Halužan, Željka Radovinović, Jelka Vukobratović; Irena Miholić je spriječena sudjelovati

Radionica je obuhvatila uvodne teze svakog od suradnika uz iznošenje paradigmatičkih primjera, a zatim raspravu o dva aspekta tematizirana u svim izlaganjima. Prvi se odnosio na elemente međunarodnog karaktera diskografske industrije, a drugi na značajke (vrline, izazove, poteškoće, mogućnosti, perspektive, itd.) međunarodnih istraživačkih povezivanja. Sažetak i zaključci su kako slijedi.

Diskografska je industrija izrazito međunarodnog karaktera, nezamisliva bez međunarodnih suradnji. Edison Bell Penkala je i osnovan kao podružnica britanskog Edison Bella. U prvim su godinama rada znatan dio njegove produkcije činile licencne ploče i snimke preuzete od Edison Bella; ravnatelj EBP-a bio je Britanac, Abraham Goodman; prvi je snimatelj, Paul Voigt, također "posuđen" od Edison Bella; vlastita produkcija popularne glazbe počivala je na prepjevima inozemnog repertoar; EBP je unekoliko proširio svoje poslovanje u inozemstvo, naročito u Rumunjsku i Mađarsku. Sve sastavnice poslovanja – ljudski i materijalni kapaciteti, *know-how* i tehnička oprema te proizvodi, način i doseg njihova plasmana na tržište – izrazito su bile obilježene inozemnim, napose britanskim utjecajem i suradnjom. Međunarodni je karakter poslovanja u primjeru Elektrotona još i izrazitiji s obzirom da je bio tvrtka koja je uvozila i izdavala ploče inozemnih proizvođača (iznimku od toga čini samo dvadesetak ploča na temelju vlastitih snimanja ostvarenih u suradnji s Hrvatskim krugovalom 1943–1945.). Poslovao je najviše s njemačkim, talijanskim i češkim tvrtkama, konkretno s Kristallom i pridruženim tvrtkama, Odeonom i Polydorom, Fonitom i Cetrom, Estom i Ultraphonom, ali i tvrtkama iz drugih zemalja (npr. bugarski Orfei), i to na dva načina: objavljujući ploče na originalnim naljepnicama uz dodatak vlastite markice (naročito Odeonove ploče) ili pak objavljujući ih na vlastitim naljepnicama, gdje o podrijetlu snimki govore samo brojevi matrica. Jugoton se pak u dvije svoje početne godine, 1947–1948., posve oslonio na usluge i znanja čehoslovačkog Gramofonové závody. U Čehoslovačkoj su ostvarene snimke domaćih umjetnika i izrađene matrice koje su se u Jugotonu umnažale, preuzimale su se matrice Este, Ultraphona i Supraphona, nabavljala oprema, a i stručnjak Gramofonové závody došao je u Zagreb kako bi pomogao u postavljanju proizvodnog pogona i obučavanju tehničkog osoblja. Potom, nakon rezolucije Informbiroa, posljedičnog prekida suradnje sa zemljama Varšavskog pakta i otvaranja prema zapadnim zemljama, započela je od 1953. godine suradnja s austrijskom Viennolom, a potom i švicarskom Elite Special, talijanskom Durium i francuskom Disques Vogue u vidu kupovine i objave licencnih snimki. Istodobno se začinje i plasman Jugotonovih snimki na inozemno tržište preko Viennole i Disques Vogue, a na američko tržište putem Slav-Art Music Co. u vlasništvu Johna Filcicha podrijetlom iz Hrvatske.

Sve navedeno govori u prilog međunarodne suradnje i na planu istraživanja diskografske industrije. Premda su istraživački boravci suradnika na projektu u

Ujedinjenom Kraljevstvu (Vukobratović), Češkoj (Radovinović) i SAD (Dunatov) rasvijetlili pojedine elemente naznačenih poslovnih odnosa EBP-a i Jugotona s inozemnim diskografskim tvrtkama, mnogo je toga ostalo nepoznato i/ili nejasno. Još se i mnogo manje, usprkos nastojanjima suradnika na projektu, uspjelo doznati na daljinu, pretražujući virtualno dostupne baze podataka, pojedine arhivske izvore i literaturu, kao i kontaktirajući kolege u pojedinim zemljama, primjerice u Švicarskoj i Rumunjskog što se tiče mreže Edison Bella u tim zemljama. Pri organiziranju projektnog simpozija “78 rpm at home: Local perspectives on the early recording industry”, osim što on u cjelini govori u prilog istraživanju prepletanja međunarodnih obzora i lokalnih perspektiva diskografske industrije, nastojali smo napose potaknuti sudjelovanje istraživače diskografske industrije u navedenim, za tri ovdašnje domaće tvrtke relevantnim zemljama. I doista, među prihvaćenim izlaganjima našla su se i ona koja tematiziraju različite aspekte diskografske industrije u Mađarskoj, Češkoj, Italiji i zemljama njemačkog govornog područja. Još su brojnija bila izlaganja vezana uz zemlje s područja bivše Jugoslavije, koja su još izrazitije bila usmjerena na rad tri domaće tvrtke. Dio sudionika smo zamolili da preoblikuju svoja izlaganja u priloge za zajedničku knjigu o domaćoj diskografskoj industriji ili pak da oblikuju posve nove tekstove iz domene svojih ekspertiza koje su relevantne za knjigu u nastanku. Tako će se u knjizi naći i prilozi Ferenc Jánosa Szabóa (o vezama EBP-a i mađarske Eternole), Drage Kuneja (o slovenskoj glazbi i glazbenicima na pločama tri domaće tvrtke), Nikole Zekića (o makedonskoj glazbi na pločama tri domaće tvrtke), Danke Lajić Mihajlović i Bojane Radovanović (o diskografskoj industriji i drugim polugama glazbenog života na primjeru remedijacije ciklusa “Mijatovki”) i Nataše Marjanović (o seriji ploča srpskog pravoslavnog pojanja u produkciji EBP-a). Izlaganjima iz istog ili srodnog tematskog sklopa svi su navedeni sudjelovali i na projektnoj konferenciji. Potom smo i dodatnu skupinu istraživača – Marka Forryja, Mariju Golubović, Ivanu Katarinčić, Mariju Maglov, Juliju Novosel i Timura Sijarica – uspjeli angažirati da specifične svoje ekspertize primijene na građu vezanu uz EBP, Elektroton i/ili Jugoton; konkretno, riječ je o tamburaškoj glazbi (Forry), ansamblima popularne glazbe pod okriljem EBP-a (Golubović), filmskoj glazbi s njemačkog govornog područja (Sijaric), istaknutim glazbenicima i ansamblima na pločama Jugotona (Maglov i Novosel) te odnosu glazbe i plesa (Katarinčić). Prilozi svih navedenih autora uključeni su u zajedničku knjigu.

Projektom “Diskograf” je dakle zapravo već i operacionalizirana međunarodna istraživačka suradnja. Jednako tako, projekt je bjelodano pokazao da je ona ne samo poželjna nego gotovo i nužna s obzirom na intrinzično međunarodni karakter diskografske industrije. Oboje čini čvrstu podlogu za oblikovanje projekta pri nekoj od agencija Europske unije. Prethodno smo se već bili pridružili projektu “Safeguarding European Historical Recordings” koji je predložen za Creative Europe 2021 (CREA-CULT-2021-COOP, European Cooperation projects), no prijedlog nije bio prihvaćen. Bio je zamišljen kao svojevrsno oživljavanje prethodnoga projekta “Europeana Sounds” posvećenog dokumentiranju i digitalizaciji europske baštine komercijalnih zvučnih zapisa, koji je živo odvijao u razdoblju financiranja (2014–2017.), da bi zatim praktički nestao, čak i u smislu dostupnosti metapodataka i snimki koje prethodno, do 2017. i nekoliko narednih godina jesu bile dostupne na mrežnoj stranici projekta (današnje stanje v. na <https://www.eusounds.eu/>). Na temelju znanja stečenih projektom pri HRZZ, a i s obzirom da se obveze na ovome projektu

postupno privode kraju, imali bismo kapaciteta biti ne samo suradnim članovima (kao u primjeru "Safeguarding European Historical Recordings") nego i nositeljima novoga projektnog prijedloga. On bi trebao biti primarno istraživački, za razliku od primarno dokumentacijskog karaktera spomenutog prethodnog prijedloga. Europska premrežavanja, kompeticije i suradnje diskografskih tvrtki u razdoblju kojem je bio posvećen i projekt "Diskograf", obuhvaćajući važno, i danas definirajuće, a i turbulentno razdoblje europske povijesti, zasigurno bi bio dobrodošao istraživački fokus. Kao što domaća diskografska industrija ispisuje mikropovijest hrvatskog i jugoslavenskog društva u razmatranom razdoblju, može se pretpostaviti da bi se slično pokazalo i na europskoj razini, a dodatno još i regionalna europska povezivanja i razlike između istoka i zapada, sjevera i juga Europe, kao i odnosi između europskih "središta" i "periferija". Takva su prethodna istraživanja izrazito malobrojna i parcijalna, što i dodatno upućuje na važnost i/ili opravdanost navedenoga fokusa. Naredni bi dobrodošao istraživački fokus bio na odnosu diskografske i drugih sfera glazbenog života, kako u smislu institucionalnih koje smo u okviru projekta "Diskograf" nazvali polugama (radio, festivali, kazališni i koncertni život, notno nakladništvo, filmska industrija i dr.), tako i odnosa diskografije i tzv. "spontanog" muziciranja različitih društvenih skupina i zajednica u posebnim (blagdanskim) i običnim (svakodnevnim) prigodama. Odnos institucionalnog (diskografskog, radijskog, festivalskog i koncertnog) i izvaninstitucionalnog muziciranja čini važan element kontinuiranja tradicijske glazbe i uopće poimanja vlastite tradicije u ovoj ili onaj društvenoj skupini, kako su uostalom pokazala i pojedina istraživanja provedena u okviru projekta "Diskograf". Uzimajući u obzir da je interes za diskografsku produkciju i recepciju mnogo snažniji u etnomuzikologiji, disciplini kojoj su pitanja (konstituiranja) tradicija u središtu interesa, nego li u historijskoj muzikologiji (uz iznimku britanske, ugrubo govoreći), razumnim se čini naglasiti upravo navedeni istraživački fokus, te oblikovati projekt koji bi polazio od teorija i metoda etnomuzikologije i drugih etnografskih disciplina (etnologije, kulturne antropologije, folkloristike), što bi pak, logikom njihovih ontologija i epistemologija, iziskivalo i protezanje analize od prošlosti na sadašnjost te na odnos tradicije (kao relativno spontane) i baštine (kao institucionalizirane tradicije). Pragmatično govoreći, međutim, kako smo zaključili na radionici, u ovome času ne razaznajemo aktualan poziv europskih agencija za predlaganje projektnih prijedloga koji bi bio izrazito primjeren opisanom projektnom prijedlogu, izravno nadovezanom na projekt "Diskograf".